

Pojmy estetiky: analytický přístup

Aspirant předložil jako habilitační práci svou monografii zabývající se analytickou estetikou. Nutno říci, že toto téma je poměrně obtížné, neboť existuje jistě spousta diametrálně odlišných názorů na to, co je vůbec předmětem analytické estetiky, jak hodnotit či porovnávat umělecká díla z hlediska jejich estetické hodnoty, zda vůbec lze *objektivně* takováto hodnocení provádět, apod. Dle mého názoru si autor s tímto tématem poradil velice dobře. Kniha je ukázkou toho, jak by mělo takovéto opravdu *analytické* pojednání vypadat. Nejprve jasně vymezuje důležité pojmy, na základě kterých pak provádí pojmovou analýzu daných problémů. Jeho argumentační postup je velice přehledný a přesný. Pravda, ne každý musí souhlasit se závěry, ke kterým autor dochází, ale v tom případě je zde jasně daná argumentační linie a případný oponent by mohl napadnout pouze filosofické předpoklady, ze kterých autor vychází. Navíc, kniha je psána poutavě a čtivě. Souhrnem, všechny tyto rysy jsou velkým kladem předložené práce.

Po obsahové stránce je kniha založena široce a zahrnuje snad všechny důležité složky, kterými by se měla analytická estetika zabývat. Skládá se celkem ze čtrnácti kapitol, jejichž uspořádání je zvoleno šťastně. Jako opravdový analytický filosof autor nejprve v úvodní kapitole „Argument“ definuje, co je to argument, kdy je argument deduktivně či induktivně platný a výklad doprovází vhodně zvolenými příklady.

Zde je možno sice mít několik málo připomínek, ty však lze snadno opravit. Autor rozlišuje deduktivně správný a platný argument. Deduktivně správný argument definuje jako ten, který zachovává pravdivost. Je tedy možné, že závěr takového argumentu je nepravdivý (pak je ale alespoň jedna premisa nepravdivá). U deduktivně platného argumentu požaduje navíc pravdivost premis (anglicky je takový argument nazýván „sound“, což je pravda těžko přeložit). Toto rozlišení je poněkud nezvyklé, neboť většinou se považuje „deduktivně správný“ za synonymum s „deduktivně platný“, ale autor má samozřejmě právo toto rozlišení takto zavést. Pak ale by je měl v textu důsledně dodržovat, což někdy nečiní.

Poněkud horší chyba se však vyskytuje u definice nededuktivně správného argumentu. Autor zde zamýšlel definovat induktivní argument, čili argument generalizací, avšak definice na str. 15 kolabuje do téměř „prázdné definice“, neboť dle této definice by byl každý argument induktivně správný, s výjimkou těch, které mají kontradiktorické premisy či závěr. Navíc, porovnávat míru nededuktivní platnosti dle počtu možných světů či mluvit v tomto případě o pravděpodobnosti je pochybné. Vezmeme-li v úvahu rovněž čas, pak třída možných světů je nespočetně nekonečná. I kdybychom však uvažovali pouze konečnou množinu stavů, pak na str. 16 autor říká, že „kvalita induktivního argumentu je přímo úměrná výši pravděpodobnosti závěru“. Ovšem pak by byl argument s tautologicky či analyticky pravdivým závěrem ten nejkvalitnější. Např. argument „Sokrates byl medik“, tedy „ $2+2=4$ “ je dle definice nededuktivně správný argument a pravděpodobnost pravdivosti závěru je 1, tedy je velice kvalitní (?). Dále autor říká: „Pravděpodobnost (pravdivosti) závěru deduktivně správného argumentu je rovna 1“. To však není pravda. Deduktivně správný argument může mít nepravdivý závěr (pak ovšem je některá z premis nepravdivá).

V dalších kapitolách pak autor postupuje tak, že nejprve podrobuje velice důmyslné a kritické analýze různé přístupy k explikaci estetických pojmů, které lze v literatuře nalézt, a poté většinou navrhuje vlastní explikaci či se případně přiklání k některé modifikaci známých řešení. Tento přístup považuji za velice šťastný, zodpovědný, pracný a důkladný. Čtenář má

tak možnost poznat jednotlivé teorie, jejich pozitivní i negativní stránky, dokonce i ty teze, které se časem ukázaly jako nepřijatelné. Musím říct, že tato obsahová bohatost není na úkor přesnosti a čtivosti. Právě naopak, některé partie jsou natolik zajímavé, že je čtenář čte „jedním dechem“. Např. kapitoly o kráse a estetických postojích jsou přímo ukázkovým příkladem toho, jak lze vyložit, explikovat a přesně analyzovat základní estetické pojmy, u kterých by se mohlo zdát, že snad ani analyzovatelné nejsou. Dalším kladem je to, že Niederle se při analýze a historických přehledech stávajících přístupů k explikaci estetických pojmů zabývá nejen autory téměř současnými či autory minulého století, jejichž výčet je natolik bohatý, že lze jen s obdivem konstatovat autorovu kompetenci v dané oblasti, ale i autory klasickými jako jsou Platón, Aristoteles, Hume, Kant, atd. atd. Jak jsem již podotkla, kritická analýza je vždy velice důkladná a objektivní. Snad jediné, co jsem v určitých pasážích postrádala, je to, že někdy není jasné, jaký závěr by autor z těchto analýz učinil, na kterou stranu či strany by se (po případné modifikaci) přiklonil.

Kromě již zmíněné úvodní kapitoly o argumentech autor v následujících kapitolách rozebírá, analyzuje a kriticky diskutuje nejdůležitější pojmy estetiky, tedy definici a explikaci krásy, estetického postoje, vnitřní hodnoty, reprezentace, formalismu a kognitivismu. Sympatické je to, že nezanedbává ani velice obtížný problém morálky a umění. Na závěr pak R. Niederle připojil dodatek, který je překladem dnes již klasické práce, kterou prostě nemůže žádný estetik pominout, a to „O měřítku vkusu“ Davida Huma.

V kapitole „Vnitřní hodnota, kontext, supervenience“ autor v podstatě říká to, že pro určení vnitřní hodnoty díla je stěžejní pojem *supervenience*. Domnívám se však, že právě tato část by stála za důkladné rozpracování, neboť zde zůstává dosti věcí nejasných. Za prvé, supervenience má určovat jakýsi nutný vztah determinace mezi A a bází B , přesněji jednosměrné determinace $B \rightarrow A$. Ale tento vztah dle definice platí pro všechny triviální (konstantní) vlastnosti: ty jsou determinovány dle definice čímkoli. Autor říká, že silná podmínka supervenience stanoví, že jakákoli změna v subvenuující bázi nutně způsobuje změnu v supervenuující nadstavbě. Avšak autorův příklad s „nebýt modrý“ platí i pro slabou supervenienci. Navíc se mi nezdá, že by z definice tak, jak ji autor podává, právě toto vyplývalo. Dále je zde problém, *které vlastnosti patří do subvenuující báze?* Je tato báze uzavřena na Booleovy operace? Autor v podstatě neříká, co je to báze mimo-estetických vlastností (ME). Na str. 76 říká, že „supervenience není logická relace“. Avšak dle definice tato relace platí *ve všech w, t ,* tedy je to přinejmenším *analyticky nutná relace,* a proto souvisí úzce s vyplýváním. Autor však tvrdí, že vyplýváním není ani nutnou ani postačující podmínkou supervenience. Dle definice však je zřejmě *postačující podmínkou.* Např. vlastnost „být savcem“ vyplývá z vlastnosti „být velrybou“. Tedy nutně, ve všech světech w a pro všechna individua x a y platí, že jsou-li x a y velryby, pak jsou i savci. Tedy {savec} silně supervenuje na {velryba}. Myslím, že by bylo žádoucí více specifikovat bázi ME, stanovit nějaké omezující podmínky, které ji budou blíže vymezovat. Kdyby např. v této bázi byly *všechny* mimoestetické vlastnosti, pak pokud dva objekty x, y sdílí všechny tyto vlastnosti ve všech w, t , pak se musí jednat o jeden a tentýž objekt. Některé vlastnosti by tedy měly být z estetického hlediska irelevantní.

Na závěr uvedu několik technických připomínek či výhrad.

Na str. 20 by tvrzení (P) mělo zřejmě znít „Nutně, má-li objekt O vlastnosti V_1, V_2, \dots, V_n , pak je O krásný“.

Str. 24, první věta: místo „estetické pojmy“ zde má zřejmě být „estetické vlastnosti“.

Str. 39: není mi jasný argument „Takové dílo nemůže být konkrétní, protože by mohlo mít neslučitelné vlastnosti. Dílo tedy musí být abstraktní.“ Vždyť ani konkrétní ani abstraktní objekt nemůže mít neslučitelné vlastnosti.

Str. 65, bod 5: Proč by libovolně zvolená norma měla za následek to, že by všechny normy byly stejné a hodnocení „lepší než“ by bylo irelevantní?

Str. 67: zde je tvrzení, že uvedenou explikaci pojmu (nebo nějakou jí podobnou) lze považovat za explikaci Platónského pojmu absolutní krásy. To je poněkud odvážné. Domnívám se, že absolutní krása by neměla záviset na kategorii a jejích normách.

Str. 76: relace vyplývání *není antisymetrická*. Vyplývání je definováno na množině tvrzení (nebo spíše jejich významů) a pak se jedná o *quasi-uspořádání*: je to reflexivní a transitivní relace. Dle definice je relace R je antisymetrická právě tehdy, když platí

$\forall x \forall y [[R(x,y) \wedge R(y,x)] \supset (x = y)]$, kde $=$ je identita. Proto nerozumím autorově zdůvodnění, proč by tato relace měla být antisymetrická: „Jsou případy, kdy změny v ME nezpůsobují změny v E“.

Str. 78: zde je úsměvný překlep „... pro hodnotu díla reprezentující Churchilla na třídě světů, ve kterých Napoleon žil“.

Byla bych ráda, kdyby výše uvedené připomínky byly považovány spíše za námět na zlepšení a doplnění této vynikající práce, neboť monografie by si zasloužila druhé, rozšířené a opravené vydání. Je to práce opravdu vysoce hodnotná a kvalitní, a proto na závěr konstatuji, že posuzovaná monografie **plně splňuje kritéria**, která jsou kladena na habilitační práce. Z těchto důvodů **doporučuji**, aby na základě předložené práce byl Mgr. Rostislavovi Niederlemu, PhD. udělen titul *docent*.

V Ostravě, 27.6. 2011

Doc. RNDr. Marie Duží, CSc.